

Nieuw licht op ouder Nederlands: standaardisatie, taalcontact en meertalige taalgeschiedenis

Gijsbert Rutten, Universiteit Leiden, Leiden, Nederland
Rik Vosters, Vrije Universiteit Brussel, Brussel, België
Eline Lismont, Vrije Universiteit Brussel, Brussel, België
Magda Serwaczak, Vrije Universiteit Brussel, Brussel, België / Universiteit Antwerpen, Antwerpen, België
Nelle Simonet, FWO Vlaanderen & Vrije Universiteit Brussel, Brussel, België
Ulrike Vogl, Universiteit Gent, Gent, België

Inleiding

Noot: namen bijdragers vervangen door 'N.N.' met oog op blind reviewproces

De opkomst van de historische sociolinguïstiek heeft geleid tot een hernieuwde interesse in de vroeg- en laatmoderne Nederlandse taalgeschiedenis, en heel wat neerlandistisch onderzoek in deze traditie heeft de afgelopen jaren nieuwe inzichten opgeleverd. Met dit panel willen we recent onderzoek in de historische sociolinguïstiek van het Nederlands samenbrengen, met onderzoekers uit de Nederlandse, Vlaamse en extramurale neerlandistiek, waarbij we in het bijzonder de nadruk leggen op nieuwe perspectieven op standaardisatie enerzijds, en taalcontact en meertaligheid anderzijds.

Standaardisatie was decennialang een kernbegrip in de Nederlandse taalgeschiedenis vanaf de vroegmoderne periode, maar waar ouder onderzoek vaak sterk uitging van een teleologisch en van bovenaf gestuurd model voor de standaardontwikkeling, probeert recenter onderzoek vanuit een sociolinguïstisch oogpunt nieuw licht op dit concept te werpen, bijvoorbeeld door de relatie tussen voorgeschreven taalnormen en eigenlijk taalgebruik te bestuderen (N.N.), door stil te staan bij de entekstualiseringsprocessen in institutionele contexten, waarbij gesproken woord in schrift wordt omgezet (N.N.), of door de blik te richten op mislukte standaardisatiepogingen om zo bij te dragen aan een niet-teleologisch perspectief op de ontwikkeling van talige standaarden (N.N.).

Daarnaast stelt het panel ook taalcontact en meertaligheid centraal, ingaand tegen de vaak eentalige bias in traditionelere taalgeschiedenissen. Dat gebeurt onder andere door op basis van naamgevingspraktijken in een- en meertalige grammatica's te onderstrepen hoe fluïde de grenzen tussen talen voor sprekers in de vroegmoderne tijd waren (N.N.), door de Europese traditie van meertalige gespreksboeken aan te boren als bron voor kennis over beleefdheidsstrategieën in het Nederlands (N.N.), of door meertalige repertoires en fluïde taalpraktijken te bestuderen in bronnen uit het Nederlands-Duitse grensgebied (N.N.).

Met de bijdragen rond deze twee centrale thema's willen we in dit panel de waarde van een sociolinguïstische benadering van de taalgeschiedenis illustreren, en bijdragen aan een meer multiperspectivische en inherent meertaligere invulling van de taalgeschiedschrijving.

Omschrijving bijdragen

Standaardisatie, taalcontact en meertalige taalgeschiedenis: inleidende beschouwingen

Gijsbert Rutten (Universiteit Leiden) & Rik Vosters (Vrije Universiteit Brussel)

Met deze lezing bieden we een korte inleiding op het panel en de centrale thematieken die de individuele lezingen in het panel zullen behandelen. We overlopen relevant eerder onderzoek, proberen tradities in recenter onderzoek te schetsen, en zetten enkele pistes voor de beloftevolle toekomstige ontwikkelingen van het veld uit.

Van norm naar taalgebruik? Een nieuwe blik op de invloed van prescriptivisme.

Eline Lismont (Vrije Universiteit Brussel)

Een kernvraag in de historische sociolinguïstiek is hoe opgelegde taalnormen het taalgebruik

beïnvloeden. In deze lezing onderzoeken we hoe taalnormen het vroeg- en laatmoderne Nederlands (1550-1850) hebben gevormd. Door historische taalvoorschriften te vergelijken met een multi-genre taalgebruikscorpus, onthullen we diverse scenario's van prescriptieve invloed. Dit werpt nieuw licht op de relatie tussen normen en taalgebruik, en de rol van normen in de standaardiseringsgeschiedenis van het Nederlands.

Corpus Vlaamse strafrechtelijke dossiers (1700-1900) als studiemateriaal: kansen en uitdagingen voor historische sociolinguïstiek van het Nederlands

Magda Serwaczak (Vrije Universiteit Brussel & Universiteit Antwerpen)

Historische documenten die afstammen van authentieke gesproken communicatie zijn bijzonder waardevol voor sociolinguïstisch onderzoek, omdat ze nieuwe inzichten kunnen bieden in de dagelijkse omgangstaal van weleer. Toch heeft eerder onderzoek aangetoond dat de betrouwbaarheid van zulke bronnen vaak beperkt is. Deze studie onderzoekt een corpus van Vlaamse strafdossiers (1700-1900) om te beoordelen in hoeverre deze de authentieke mondelinge verklaringen van getuigen weergeven. Daarbij ligt de focus op de transformatieve processen die de overgang van het gesproken naar het geschreven woord karakteriseren, met speciale aandacht voor de institutionele context waarin deze documenten werden geproduceerd.

Mislukte standaardisatiepogingen in de geschiedenis van het Nederlands: tussen innovatie en conservatisme

Nelle Simonet (Vrije Universiteit Brussel & FWO Vlaanderen)

In het kader van dit project over mislukte standaardisatiepogingen in de Nederlandse taalgeschiedenis (1550-1850) wordt, naast de rol van grammatici, literaire auteurs en schoolmeesters, ook de rol van drukkers uitgelicht. Hoewel hun invloed op de selectie en verspreiding van taalkundige varianten via drukpraktijken nauwelijks te overschatten valt, richten wij ons juist op twee mislukte pogingen, daterend uit de tweede helft van de zeventiende eeuw tot de eerste helft van de negentiende eeuw. Het gaat enerzijds om de toen innovatieve, fonologisch en morfologisch gemotiveerde accentspelling, en anderzijds clisis, die na het Middelnederlands toch bleven opduiken in drukken met een conservatief spellingprofiel. Vanuit het perspectief van mislukte standaardisatie wordt de wisselwerking tussen innovatie en conservatisme onderzocht, en reflecteren we op wat deze onsuccesvolle pogingen ons kunnen leren over het selectieproces van standaardisatie.

Sinds wanneer heet het Nederlands "Nederlands"? Een onderzoek naar taalnamen in eentalige en meertalige grammatica's

Ulrike Vogl (Universiteit Gent)

Nederduits, Duits, Flamengo, Vlaams, Hollands, Tedesco – de manieren waarop in de vroegmoderne tijd naar de taal in de Lage Landen werd verwezen, waren allesbehalve uniform. Ons onderzoek naar taalbenamingen in eentalige grammatica's (zoals Twe-spraack vande Nederduitsche letterkunst) en meertalige grammatica's (zoals Colloquia, et dictionariolum) toont aan dat de grenzen tussen wat wij vandaag "het Nederlands", "het Duits" of "het Deens" noemen, in de zestiende eeuw nog tamelijk diffuus waren. De (mentale) indeling van deze volkstalen bleef bovendien nog lang daarna variabel of werd bewust opgehouden.

Meertalige gespreksboeken als nieuwe bron voor historisch taalkundig onderzoek naar vroegmodern (gesproken) Nederlands

André Kött (Universiteit Gent)

Deze lezing gaat in op de meerwaarde van meertalige gespreksboeken als bron voor onderzoek naar vroegmodern Nederlands. Dit gebeurt aan de hand van een analyse die inzichten biedt in beleefdheidsstrategieën en de rol van sociale hiërarchie bij het gebruik van nominale aanspreekvormen binnen deze vroegmoderne gespreksboeken.

De periferie centraal? Nieuwe perspectieven op historische meertaligheid en taalvariatie in het Nederlands-Duitse grensgebied

Andreas Krogull (Universität Zürich)

In zowel traditionele taalgeschiedenissen als historische corpora van het Nederlands speelt de noordoostelijke periferie van de Lage Landen nauwelijks een rol. Deze lezing focust op het Nederlands-Duitse grensgebied, waarin de (meer)talige repertoires en praktijken van individuen en families uit deze vergeten streek centraal zullen staan. Nieuw ontsloten archiefbronnen, m.n. handgeschreven brieven, bieden een intrigerend, meertalig perspectief op de 18e- en 19e-eeuwse geschiedenis van het Nederlands.

Vooruitblik en discussie

Philipp Krämer (Vrije Universiteit Brussel)

In de laatste sessie blikken we kort terug op de lezingen, en proberen we enkele thema's en vragen bij elkaar te brengen, als basis voor een discussie met het aanwezige publiek, en als input voor een vooruitblik op toekomstig onderzoek.

Staat het panel open voor het toevoegen van bijdragen van andere sprekers?

Ja.